

Nader onderzoek Wet natuurbescherming Warmonderhek 5,

Rapport

Nader onderzoek vleermuizen Wet natuurbescherming

Locatie : Warmonderhek 5, Warmond
Kenmerk : A0028-03/SKA/rap1
Datum : 23-09-2021

Auteur : Dhr. S.W. Kamer
Vrijgave : Dhr. D. van der Meer
Email : skamer@idds.nl
Telefoon : 06 – 8238 7263

Opdrachtgever : Bright Ventures Holding B.V.
Dhr. P. Montagne

© IDDS b.v. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch of anderszins zonder voorafgaande, schriftelijke toestemming van de uitgever.

Samenvatting

In opdracht van Bright Ventures Holding B.V. is in 2021 een nader ecologisch onderzoek uitgevoerd aan het Warmonderhek 5 te Warmond. Deze samenvatting beschrijft de belangrijkste resultaten en conclusies van het onderzoek. Voor de volledigheid verwijzen wij u ook naar Hoofdstuk 5 Effectbeoordeling en Hoofdstuk 6 Conclusie.

Bright Ventures Holding B.V. is van plan de woning op het perceel te slopen en deze te vervangen voor nieuwbouw. Hierbij wordt het omliggende groen verwijderd en wordt een ondiepe sloot verlegd.

Tijdens de veldbezoeken zijn vier verschillende soorten vleermuizen waargenomen, namelijk de gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis. De gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger zijn meerdere keren foeragerend waargenomen. De rosse vleermuis is uitsluitend overvliegend waargenomen. Er zijn tijdens de bezoeken geen zomer- of kraamverblijfplaatsen vastgesteld. Tevens zijn er binnen het plangebied geen paarverblijfplaatsen aangetroffen.

In het plangebied zijn geen verblijfplaatsen, essentieel foerageergebied of vliegroutes van vleermuizen vastgesteld. Er is geen ontheffing van de Wet natuurbescherming nodig om de werkzaamheden uit te kunnen voeren.

1. Inhoud

2.	Inleiding	5
2.1	Aanleiding	5
2.2	Doel van het onderzoek	5
2.3	Leeswijzer	5
3.	Opzet van het onderzoek	6
3.1	Onderzoeksgebied	6
3.2	Resultaten quickscan Wet natuurbescherming	6
3.3	Onderzoeksmethodiek	6
4.	Resultaten	9
4.1	Bezoek 1: zomer- en kraamverblijven	9
4.2	Bezoek 2: zomer- en kraamverblijven	9
4.3	Bezoek 3: zomer- en kraamverblijven	9
4.4	Bezoek 4: paarverblijven	9
4.5	Bezoek 5: paarverblijven	10
5.	Effectbeoordeling	11
5.1	Verblijfplaatsen	11
5.2	Foeragegebied	11
5.3	Vliegroute	11
6.	Conclusie	12
7.	Literatuur en bronvermelding	13
	Bijlage I Aanbevelingen natuurvriendelijk bouwen	14

2. Inleiding

2.1 Aanleiding

Bright Ventures Holding B.V. is voornemens de woning gelegen aan het Warmonderhek 5 te Warmond te slopen en deze te vervangen voor nieuwbouw. Hierbij wordt ook het omliggende groen weggehaald en wordt een ondiepe sloot verlegd. Voordat een ruimtelijke ingreep uitgevoerd kan worden, moet bepaald worden of de uitvoering invloed kan hebben op beschermde soorten en/of gebieden. Hiervoor is het noodzakelijk te bepalen of er sprake is van de aanwezigheid van beschermde soorten of gebieden in, of in de nabijheid van het plangebied. In dit kader is een onderzoek opgestart om te bepalen of er sprake is van overtreding van de Wet natuurbescherming. Het onderhavige rapport beschrijft de bevindingen en conclusie van dit nader onderzoek.

2.2 Doel van het onderzoek

Het doel is nader te onderzoeken of:

- in het plangebied of binnen de invloedssfeer van de werkzaamheden verblijfplaatsen of nesten van beschermde soorten aanwezig zijn;
- de ingreep een effect heeft op de mogelijk aanwezige beschermde soorten;
- er maatregelen nodig zijn om een negatief effect op beschermde soorten te voorkomen of te verzachten;
- ontheffing van de Wet natuurbescherming benodigd is.

2.3 Leeswijzer

In Hoofdstuk 2 is de aanleiding en het doel van het onderzoek besproken en in Hoofdstuk 3 wordt het onderzoeksgebied en de gebruikte methodiek behandeld. Vervolgens worden de resultaten in Hoofdstuk 4 uiteengezet. In Hoofdstuk 5 is de effectbepaling weergegeven waarbij de resultaten van het nader onderzoek worden gespiegeld aan de verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming. Hoofdstuk 6 geeft de conclusie weer. Tot slot wordt een overzicht van de geraadpleegde literatuur gepresenteerd. In Bijlage I worden suggesties gegeven voor natuurvriendelijk bouwen.

3. Opzet van het onderzoek

3.1 Onderzoeksgebied

In onderstaand figuur is een luchtfoto te zien waar het onderzoeksgebied is weergegeven in relatie tot de directe omgeving. Het plangebied ligt aan de rand van Warmond op de kruising van de waterlichamen het Oegstgeesterkanaal en de Leede. Aan de overzijde van het water ligt het natuurgebied Polders Poelgeest. In de omgeving van het plangebied staan veel bomen.

Figuur 1: Overzichtsfoto van de ligging van het plangebied ten opzichte van de directe omgeving.

Het plangebied zelf bestaat uit een villa die opgetrokken is uit bakstenen en twee bouwlagen heeft. De villa heeft een dakpannen dak. Er is een spouwmuur en er zijn open stootvoegen aanwezig. Naast de woning ligt een kleine ondiepe sloot die als waterberging dient. In de tuin staat een aantal grote bomen.

3.2 Resultaten quickscan Wet natuurbescherming

Uit de quickscan komt naar voren dat het plangebied mogelijk geschikt is al verblijfplaats voor vleermuizen. Deze hebben via de open stootvoegen toegang tot de spouwmuur. Ook zijn er enkele locaties op het dak aanwezig waar vleermuizen onder de dakpannen kunnen komen. Verblijfplaatsen van vleermuizen kunnen daarom niet uitgesloten worden. De open stootvoegen zijn allen aanwezig rondom de ramen en daardoor frequent verlicht. Zodoende zijn lichtschuwe soorten als gewone grootoor- en meervleermuis op voorhand uitgesloten.

3.3 Onderzoeksmethodiek

Bij het uitvoeren van dit onderzoek naar het voorkomen van beschermde soorten en de

functionaliteit van het leefgebied is gewerkt volgens de richtlijnen die zijn opgesteld door de provincies (Kennisdocumenten, BIJ12) en het landelijk vastgestelde vleermuisprotocol (Gegevensautoriteit Natuur, Zoogdiervereniging en Netwerk Groene Bureaus, 2021).

Het vleermuisonderzoek heeft plaats gevonden met behulp van batdetectors van type Elekon Batlogger M en Pettersson D240X met opnameapparatuur waarmee het mogelijk is de ultrasonische geluiden van vleermuizen hoorbaar te maken. In de avond, nacht en vroege ochtend, wanneer vleermuizen het meest actief zijn, kunnen daarmee verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebieden binnen een plangebied of een landschap worden vastgesteld.

In de quickscan kon de laatvlieger niet uitgesloten worden, daarom zijn in het voorjaar (onderzoek naar zomer- en kraamverblijven) drie veldbezoeken uitgevoerd. In het najaar (onderzoek naar paarverblijven) zijn twee veldbezoeken gebracht aan het plangebied. Een overzicht van de veldbezoeken is weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1: Veldbezoeken, weersomstandigheden en bijzonderheden.

Bezoek	Datum	Tijd	Zonsondergang/ opgang	Weersomstandigheden	Aantal onderzoekers
1	17-05-2021	21:34 tot 23:34	21:34	Droog, 10°, NW2, helder	2
2	09-06-2021	21:55 tot 00:00	22:00	Droog, 16°, ZW1, helder	2
3	10-06-2021	03:21 tot 05:32	05:21	Droog, 13°, Z2, helder	2
4	25-08-2021	23:00 tot 01:00	20:45	Motregen, 16°, NW4, Bewolkt	1
5	15-09-2021	20:57 tot 22:57	19:57	Droog, 18°, ZO2, helder	1

De onderzochte vleermuissoorten en bijbehorende functies zijn weergegeven in Tabel 2. Er zijn (vrijwel) geen kraamverblijven van de ruige dwergvleermuis bekend in Nederland, de vrouwtjes van deze soort trekken naar Oost-Europa voor de kraamperiode. Desalniettemin is deze functie voor de volledigheid wel meegenomen in het onderzoek.

Tabel 2: Overzicht van de onderzochte functies (groen) per vleermuissoort.

Soort / functie	Zomer	Paar	Kraam	Winter	Essentiële vliegroute	Essentieel foerageergebied
Gewone dwergvleermuis						
Ruige dwergvleermuis						
Kleine dwergvleermuis						
Laatvlieger						

Het onderzoek is uitgevoerd door de ecologen D. van der Meer, J. den Houdijker, S.W. Kamer, R. Bouwmeester en R. Eisinga.

De onderzoeksinspanning is bepaald aan de hand van de uitkomst van de eerder door IDDS uitgevoerde quickscan (11 mei 2020, met kenmerk: A0028-03/JHO/rap2). Het vleermuisprotocol stelt dat in het donker 75% van het onderzoeksgebied te overzien moet zijn, anders moet een extra waarnemer worden ingezet totdat hier wel aan voldaan is. Op basis hiervan is de onderzoeksinspanning bepaald. Naar aanleiding hiervan zijn strategische locaties voor het voorjaar gekozen (Figuur 2) en een looproute voor het najaarsonderzoek (Figuur 3).

Figuur 2: Onderzoeksopzet zomer- en kraamverblijfplaatsen (voorjaar).

Figuur 3: Onderzoeksopzet paarverblijfplaatsen (najaar).

4. Resultaten

De zicht- en audio waarnemingen van de uitgevoerde bezoeken worden in dit hoofdstuk per bezoek uiteengezet. Op deze manier wordt een zo compleet mogelijk beeld geschetst van de situatie ter plaatse.

4.1 Bezoek 1: zomer- en kraamverblijven

Op 17 mei 2021 vond het eerste bezoek plaats. Er zijn drie verschillende soorten vleermuizen waargenomen, namelijk laatvlieger, gewone en ruige dwergvleermuis. Allen waren langs vliegend richting het noordoosten. Uitvliegende vleermuizen zijn niet waargenomen en daarmee zijn geen verblijven vastgesteld.

4.2 Bezoek 2: zomer- en kraamverblijven

Op 9 juni 2021 vond het tweede bezoek plaats. Tijdens dit bezoek was er opvallend weinig activiteit rondom deze locatie. De eerste waarneming van een gewone dwergvleermuis was drie kwartier na zonsondergang. Daarnaast zijn er nog laatvliegers en rosse vleermuizen waargenomen. Uitvliegende vleermuizen zijn niet waargenomen en daarmee zijn geen verblijven vastgesteld.

4.3 Bezoek 3: zomer- en kraamverblijven

Op 10 juni 2021 vond het derde bezoek plaats. Dit was een ochtend bezoek. Ook tijdens dit bezoek was er weinig activiteit. De laatste gewone dwergvleermuis is 50 minuten voor zonsopkomst waargenomen. Er zijn geen andere soorten waargenomen. Invliegende vleermuizen zijn niet waargenomen en daarmee zijn geen verblijven vastgesteld.

4.4 Bezoek 4: paarverblijven

Op 25 augustus 2021 vond het vierde bezoek plaats. Dit was het eerste bezoek dat zich richtte op het in kaart brengen van paarverblijfplaatsen.

Er is gedurende de avond meerdere malen motregen overgetrokken. De regenval was slechts licht, lang niet zo hevig dat kleren doorweekt raakten. Tijdens de motregen is er geen afname van activiteit opgemerkt.

Gedurende het onderzoek is vrij veel activiteit van foeragerende gewone dwergvleermuizen en laatvliegers waargenomen. Met name langs het water waren veel (korte) perioden waarin veel activiteit is waargenomen. Ook werden er gedurende het hele bezoek met regelmaat sociale geluiden van gewone dwergvleermuizen gehoord. De frequentie van het roepen was echter dusdanig laag dat geconcludeerd is dat het plangebied zich op de rand van het baltsterritorium bevindt. Het geluid van de balts kwam voortdurend uit oostelijke richting. Door de indeling van de buurt (grote huizen en grote tuinen met hekken en heggen) was het lastig om het baltsterritorium precies in kaart te brengen. Vermoedelijk bevindt de paarverblijfplaats zich in de noordoostelijke kop van Warmonderhek 4, anders ter hoogte van Warmonderhek 2 óf Warmonderhek 3. Deze adressen vallen echter allen ruim buiten het plangebied of de versturende invloedssfeer van de werkzaamheden.

Er zijn tijdens dit bezoek geen paarverblijfplaatsen binnen het plangebied vastgesteld.

4.5 Bezoek 5: paarverblijven

Op 15 september 2021 vond het vijfde en laatste bezoek plaats. Dit was het tweede bezoek dat zich richtte op het in kaart brengen van paarverblijfplaatsen.

Het was gedurende dit bezoek een stuk rustiger dan tijdens het vierde bezoek. Er was duidelijk merkbaar minder activiteit van foeragerende dieren. Er zijn tijdens dit bezoek enkel gewone dwergvleermuizen waargenomen.

Het individu dat tijdens het vorige bezoek ten oosten van het plangebied baltste is tijdens dit bezoek niet waargenomen. Echter is er tijdens dit bezoek regelmatig een baltende gewone dwergvleermuis ten noorden van het plangebied waargenomen. Het individu is rond 21:20 voor het eerst en rond 22:35 voor het laatst gehoord. Het geluid van de balts kwam steeds uit noordelijke richting en was binnen het plangebied slechts flauw te horen. Door het geluid te volgen is bepaald dat de paarverblijfplaats zich in de noordelijke gevels van Warmonderhek 7 óf ter hoogte van Oranje Nassaulaan 1 moet bevinden. Wederom was een precieze locatiebepaling niet mogelijk door de indeling van de buurt (grote huizen en grote tuinen met hekken en heggen). Deze adressen vallen echter allen ruim buiten het plangebied of de versturende invloedssfeer van de werkzaamheden.

Er zijn tijdens dit bezoek geen paarverblijfplaatsen binnen het plangebied vastgesteld.

5. Effectbeoordeling

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek getoetst aan de verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming (Wnb). Op die manier wordt bepaald of het noodzakelijk is een ontheffing van de Wet natuurbescherming aan te vragen.

5.1 Verblijfplaatsen

In artikel 3.5, vierde lid, van de Wnb is opgenomen dat het verboden is voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van o.a. vleermuizen te beschadigen of te vernielen. Tevens is het verboden dieren opzettelijk te verstoren. Binnen het plangebied en de versturende invloedssfeer van de werkzaamheden zijn geen verblijfplaatsen van vleermuizen vastgesteld. Hiermee is het uitgesloten dat als gevolg van de geplande werkzaamheden verblijfplaatsen fysiek worden aangetast en individuen opzettelijk worden verstoord.

5.2 Foerageergebied

Foerageergebied wat essentieel is voor het voortbestaan van een verblijfplaats van vleermuizen mag niet zomaar worden verwijderd. Indien het foerageergebied essentieel is, is het verwijderen hiervan ontheffingsplichting. Het verwijderen van het foerageergebied kan namelijk tot gevolg hebben dat de verblijfplaats niet langer als zodanig kan functioneren omdat het alternatieve foerageergebied verder weg ligt, waardoor de vleermuizen teveel energie verliezen omdat ze langer moeten vliegen. Ook kan het huidige foerageergebied een zodanig hoog insectenaanbod hebben dat een kolonie vleermuizen hiervan afhankelijk is. Het verwijderen van essentieel foerageergebied leidt in dat geval tot het beschadigen of vernielen van verblijfplaatsen, zoals opgenomen in artikel 3.5, tweede lid, van de Wet natuurbescherming.

Het plangebied is tijdens één bezoek door zowel de gewone dwergvleermuis en laatvlieger gebruikt om te foerageren. De meeste activiteit van foeragerende vleermuizen is echter buiten het plangebied langs de watergangen (Oegstgeestkanaal en De Leede) en op het aangrenzende, parkachtige perceel ten zuidoosten van het plangebied waargenomen. Daar het plangebied in een zeer groene en waterrijke omgeving ligt en er voldoende, geschikter, alternatief foerageergebied in de directe omgeving aanwezig is, mag het plangebied als niet essentieel foerageergebied beschouwd worden. Tevens verandert er na voltooiing van de werkzaamheden nauwelijks iets aan de mogelijkheid tot foerageren, daar het woonhuis geen toegevoegde waarde heeft voor het foerageergebied. Zodoende blijft de (niet essentiële) functie behouden.

5.3 Vliegroute

Ook een vliegroute kan essentieel zijn voor het voortbestaan van een verblijfplaats. Doordat een kolonie gedwongen wordt om te vliegen, kan de kolonie besluiten de verblijfplaats te verlaten om een beter alternatief te vinden. Indirect wordt door het verwijderen of onderbreken van de vliegroute een verblijfplaats aangetast. Er zijn geen aanwijzingen gevonden gedurende de veldbezoeken dat er in het plangebied een vliegroute van vleermuizen aanwezig is. Het plangebied vormt ook geen lijnvormig element wat leidt naar een foerageergebied. De geplande werkzaamheden hebben dan ook geen invloed op een vliegroute van vleermuizen. De ontwikkeling leidt niet tot overtreding van de verbodsbepalingen in de Wnb.

6. Conclusie

In het plangebied zijn geen verblijfplaatsen van vleermuizen vastgesteld. Er is geen ontheffing van de Wet natuurbescherming nodig om de werkzaamheden uit te kunnen voeren. Een overzicht van de vleermuis bevindingen is weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 3: Overzicht van de functies van het plangebied voor vleermuizen.

Soort	Zomer	Paar	Kraam	Massa-winter	Essentiële vliegroute	Essentieel foerageergebied
Gewone dwergvleermuis	Nee	Nee	Nee	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Ruige dwergvleermuis	Nee	Nee	Nee	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Laatvlieger	Nee	Nee	Nee	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

7. Literatuur en bronvermelding

Literatuur

BIJ12, 2017. Kennisdocumenten Soorten - Natuurbescherming, versie 1.0, 1 juli 2017, BIJ12, Utrecht

Broekhuizen, S. e.a., 2016. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren.

Diets, C., Kiefer, A, 2017. Veldgids Vleermuizen van Europa. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Internetbronnen

www.netwerkgroenebureaus.nl/werken-aan-kwaliteit/soortinventarisatieprotocollen

www.telmee.nl

www.verspreidingsatlas.nl

www.zoogdiervereniging.nl

www.bij12.nl

www.waarneming.nl

Bijlage I Aanbevelingen natuurvriendelijk bouwen

Naast de consequenties die voortkomen uit de Wet natuurbescherming geven wij in relatie tot de voorgenomen ontwikkelingen de volgende aanbevelingen met als doel de ecologische structuren in de omgeving te versterken.

Vleermuizen

Nieuwbouw

Spouwmuren zijn uitermate geschikt voor vleermuizen. Geschikte permanente verblijfplaatsen kunnen worden gecreëerd door bij de nieuwbouw een spouwmuur te realiseren van ten minste 2 centimeter diep. Invliegopeningen in de vorm van open stootvoegen van 1,5 tot 2 cm breed geven dwergvleermuizen toegang tot de spouwmuur. Laatvliegers hebben wat meer ruimte nodig om in te vliegen, namelijk tussen de 1,8 en 2 centimeter. Bij het gebruik van isolatie aan de binnengevel is het noodzakelijk ervoor te zorgen dat er kunststof gaas wordt aangebracht met een maaswijdte van 3 tot 10 millimeter om vleermuizen de mogelijkheid te bieden te zich vast te klampen. De stootvoegen moeten zich op ten minste 3 meter hoogte bevinden en niet boven ramen of deuren geplaatst.

Als het niet gewenst is dat vleermuizen zich vrij door de spouwmuur bewegen, is het in metselen van vleermuisstenen een goed alternatief. De ruimte in een inmetzelsteen is beperkt. Het is dan ook raadzaam inmetzelstenen te koppelen zodat een grotere verblijfplaats ontstaat.

Renovatie

Als een bestaande spouwmuur wordt geïsoleerd blijft er vaak te weinig ruimte over om nog te kunnen functioneren als potentiële verblijfplaats voor vleermuizen. Het is dan nog wel mogelijk in metselstenen aan te brengen tussen het binnen- en buitenblad van de spouwmuur.

Boeiboorden of gevelbetimmering kan ook een verblijfplaats bieden aan vleermuizen. Door een opening van 2,5 centimeter vrij te houden tussen de gevel en de betimmering wordt een potentiële verblijfplaats gerealiseerd. Het is belangrijk dat de vleermuizen grip hebben, dus de wand moet ruw zijn.

Gierzwaluw

Voor gierzwaluwen kan onder andere gebruik gemaakt worden van in metselkasten in de gevel en nestpannen op het dak. De neststenen kunnen zowel zichtbaar als onzichtbaar in de gevel worden verwerkt.

Bij het aanbrengen van neststenen in de gevel is het van belang rekening te houden met de mate van opwarming van de neststenen. De neststenen moeten bij voorkeur in noordelijk of oostelijk gerichte gevels worden aangebracht of onder de schaduw van een overstek.

Ook in nestpannen op het dak kan de temperatuur snel oplopen. Deze moeten onder geen beding op zuidelijk of westelijk gerichte daken worden gelegd. De kans is groot dat de jongen dit niet overleven. Zeker als de daken zijn geïsoleerd, kan warmte niet meer ontsnappen en is oververhitting een reëel gevaar. Gaten in overstekken en dakgootomlijstingen bieden goede mogelijkheden voor gierzwaluwen om te nestelen. De temperatuur in dit soort betimmeringen is beter gereguleerd en het is goed aan te vliegen door de soort.

Huismus

Voor huismussen kan heel gemakkelijk nestruimte worden gerealiseerd door het (ver)plaatsen van vogelschroot tot onder de derde rij dakpannen. Op deze manier wordt voldaan aan het Bouwbesluit, maar blijft het dak beschikbaar voor de huismus. Bij huismussen moet rekening worden gehouden met de eisen die de soort stelt aan zijn omgeving. Om te kunnen functioneren als broedlocatie moet op zeer korte afstand voldoende dekking en voedsel aanwezig in de vorm van inheemse bomen en planten. Soorten als liguster, lijsterbes, sleedoorn, meidoorn en vlier zijn hier heel geschikt voor.

Insectenhotels

Door insectenhotels te plaatsen in een voedselrijke omgeving met veel inheemse bloemen kunnen insecten worden gelokt. Het is van belang om goed te letten op de grootte en diepte van het insectenhotel en deze te plaatsen op een zonnige plek om deze succesvol te laten zijn. Een insectenhotel kan de diversiteit lokaal vergroten en de insecten vormen een goede voedselbron voor vogels en vleermuizen.

Checklist groen bouwen

Verstedelijking draagt bij aan het verlies van biodiversiteit, maar de bouw biedt ook kansen. Voor sommige dieren zijn onze steden en dorpen zelfs het belangrijkste leefgebied. Daar kan iedereen een steentje aan bijdragen.

Met de Checklist Groen Bouwen kan iedere bouwonderneming, architect of projectontwikkelaar zijn projecten en ontwerpen natuurvriendelijker maken. Het beantwoorden van enkele simpele ja/nee vragen leidt tot eenvoudige soortbeschermingsmaatregelen.

Kijk voor meer informatie op:
www.checklistgroenbouwen.nl
www.bouwnatuurinclusief.nl